

УДК 7.049.2:159.942.3]:316.772.5(477)
DOI 10.32461/2226-0285.2.2022.270538

Цитування:

Мельник М. М. Різноманітність новітніх форм сміхової культури в медійному просторі України. *Культура і сучасність* : альманах. 2022. № 2. С. 24–29.

Melnyk M.(2022). Diversity of the newest forms of laugh culture in Ukrainian media space. *Kultura i suchasnist* : almanakh, 2, 24–29 [in Ukrainian].

Мельник Мирослава Миколаївна,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри режисури
естради та масових свят
Київського національного університету
культури і мистецтв, докторантка
<https://orcid.org/0000-0002-2553-5509>
mirchukmmm@gmail.com

РІЗНОМАНІТНІСТЬ НОВІТНІХ ФОРМ СМІХОВОЇ КУЛЬТУРИ В МЕДІЙНОМУ ПРОСТОРИ УКРАЇНИ

Мета роботи – визначити нові концептуальні задуми реалізації сучасних форм сміхової культури в медійному просторі України. **Методологія дослідження** полягає в застосуванні емпіричного, праксеологічного, функціонального методів та методу моделювання, що дає змогу дослідити сучасний стан сміхової культури в медійному просторі, охарактеризувати різноманітні форми сміхової культури й узагальнити наслідки їх впливу на свідомість суспільства, визначити й структурувати характерні особливості цих форм та ефективність їх подальшої реалізації в культурно-мистецькій діяльності. **Наукова новизна** статті полягає в дослідженні новітніх форм сміхової культури як інформативних носіїв та в послідовній структуризації характерних й істотних ознак різновидів сміхової культури, їх вплив на реципієнта через інформаційний простір. **Висновки.** Агресивне вторгнення РФ в Україну підкреслило вагомість сміхової культури українців, що виявляється через сатиру, сарказм, іронію та, безперечно, гумор, які є своєрідною зброєю проти окупанта та мають потужну візуальну інформативну силу. Важливо правильно сприймати гумористичні форми, адже вони здатні як викликати позитивні емоції, так і негативно впливати на маси й стати інструментом маніпуляції в суспільстві. Нині відбуваються певні метаморфози, коли народний і політичний гумор трансформуються та набувають воєнної тематики. Нинішні життєві реалії спонукають мистецькі інституції розвивати нові форми національної сміхової культури, розробляти нові концептуальні рішення її різновидів, основою яких є невичерпний гумор українців. Він є культурним щитом, тим форматом спілкування, який має могутній вплив на свідомість суспільства, завжди гостро й креативно реагує на виклики сьогодення і зумовлює особливе світосприйняття крізь призму сміхової культури.

Ключові слова: сміхова культура, медіапростір, гумор, сатира, стендап, пародія, мем.

Melnyk Myroslava, Candidate of Art History, Associate Professor, Department of Variety and Mass Festival Directing, Kyiv National University of Culture and Arts

Diversity of the newest forms of laugh culture in Ukrainian media space

The purpose of the article is to define new conceptual plans of realisation of modern forms of laugh culture in the media space of Ukraine. **The methodology of the research** consists in the application of empirical, praxeological, functional, and modeling method. These methods allows studying the current state of laugh culture in the media space, to characterise various forms of laugh culture and to summarise the consequences of their influence on the consciousness of society, to define and to structure characteristic features of these forms and the effectiveness of their further realisation in cultural and artistic activity. **Scientific novelty** of the research consists in researching of the newest forms of the laugh culture as informational media and in the consistent structuring of characteristic and significant signs of the kinds of laugh culture, their influence on the recipient through the informational space. **Conclusions.** It is worth noting that the russian aggressive invasion into Ukraine has underlined the importance of the laugh culture of Ukrainians, which is manifested through satire, sarcasm, irony and, certainly, humour, which are their weapons against the invaders and have a powerful visual information force. Proper understanding of humorous forms is necessary, because they can cause both positive emotions and negative influence on the masses and become an instrument of manipulation in society as a whole. Today, there are some metamorphoses, when people's and political humor is being transformed and military topics are being developed. It is now that life realities dictate to art institutions the development of new forms of national laugh culture, new conceptual decisions of its kinds, the basis of which is the inexhaustible humor of Ukrainians. Besides, humor is a cultural shield, the format of communication, which has a powerful influence on the consciousness of society, always reacts sharply and creatively to the challenges of the present and leads to a special perception through the prism of laugh culture.

Key words: laugh culture, media space, humor, satire, standup, parody, mem.

Актуальність теми дослідження. Наразі Україна перебуває в умовах воєнного стану. Незважаючи на трагічність ситуації, українці ніколи не втрачають почуття гумору, який є ідентифікатором нації. Під впливом воєнних реалій різноманітні форми та жанри всіх видів мистецтв набувають єдиного ідейно-тематичного спрямування, у яких розкривається патріотизм кожного українця. Такі істотні зміни в житті українців кардинально реформують культурно-мистецький простір, під час яких відбувається переосмислення концептів реалізації форм та різновидів сміхової культури. Нові вирішення, нова ідейно-тематична спрямованість, нова ідеологія в мистецьких формах, їх реалізація через інформаційні платформи, соцмережі в сучасних реаліях потребують ретельного вивчення, оскільки сміхова культура та її форми завжди є вираженням світогляду й потреб народу та незмінною складовою культурно-мистецького простору України.

Аналіз досліджень і публікацій. Сміхова культура та її різновиди постійно перебувають у полі зору науковців. Актуальність форм, діапазон жанрів, концептуальні новації, гумор як складову сміхової культури у своїх наукових працях розкривають Н. Донченко [1; 2] та В. Мойсеєнко [2]. Автори порушують питання про місце комедійного жанру в сміховій культурі українців, його особливості та різновиди, досліджують жанрові ознаки пародії. З. Коваль [3] у науковому доробку «Гумор та сатира як механізми стійкого інформаційно-психологічного впливу» акцентував на тому, що гумор та сатира – інформаційна зброя, яка в наш час завдяки інтернету й телебаченню здійснює потужний інформаційно-психологічний вплив на суспільство. Т. Крайнікова [4], доктор наук із соціальних комунікацій, досліджуючи гумористичні медіапродукти, звертала увагу на їх якість, на вміння жартувати та розуміти жарти, правильно застосовувати прийоми гумору й сатири. М. Мюллер [5] у своїй роботі «Небезпечні зображення: візуальне дослідження протиріч сучасних мультфільмів» розглядав специфіку та застосування політичної сатири, яка постійно перебуває в центрі уваги комунікативних наукових досліджень. Головну увагу він приділяв політичній карикатурі як сатиричній політичній формі та запропонував підвиди таких карикатур: традиційно політичні карикатури та «інтернетні», які широко застосовують в анімаційних фільмах. У зв'язку з динамічними трансформаційними процесами

форм сміхової культури сучасності їх подальше побутування, реалізація та інноваційні прийоми потребують подальших наукових досліджень.

Мета статті – визначити нові концептуальні задуми реалізації сучасних форм сміхової культури в медійному просторі України.

Сміхова культура українців завжди виступала ідентифікатором нації та розвивалася протягом багатьох століть під впливом певних явищ, потреб, подій, політичних відносин, міжнародних зв'язків. Через форми сміхової культури можна прослідкувати певний проміжок часу, визначити культурно-історичні аспекти, адже саме сміх та гумор супроводжують етапи формування культури народу загалом. «Історія сценічного мистецтва – велика скарбниця лицедійства різноманітних видовищ, які відтворюють свій час, своє національне та естетичне багатство. Сценічне мистецтво нового тисячоліття не уповільнює свій темпоритм і стрімко рухається в пошуках і втіленні різних нових форм і жанрів, як і в попередні віки існування людства. І головне місце в цьому творчому процесі посідає комедійний жанр, з усіма його різновидами та особливостями» [2, 110].

Сміхова культура, яка має народний характер, з упровадженням інноваційних технологій та їх удосконаленням, стрімко увійшла в сценічний і медіапростір. Нині складний період у житті країни спричинений військовою агресією росії проти України. В умовах сучасних викликів відбуваються переломні моменти й у творчій сфері розвитку культури та мистецтва. Саме шоу-бізнес завжди гостро реагує на актуальні та злободенні події в житті країни, що спонукає до значного розширення жанрового спектру. Домінантою жанрових закономірностей, що притаманні мистецьким формам, завжди був гумор, який є основною складовою сміхової культури українців та ототожнювався з комічним.

Сміхова культура українців завжди вирізнялась особливим гумором, особливою манерою жартівливо висвітлювати всі недоліки суспільства та надавати їм моральну оцінку. «Гумор як складова психологічного феномену сміхової культури наділяє людину властивостями до комічно-іронічної оцінки світосприйняття. <...> Сценічне мистецтво третього тисячоліття не сповільнює свій темпоритм і стрімко рухається в пошуках і втіленні різних нових форм і жанрів, як і в минулі часи існування людства. Й основним

елементом у цьому творчому процесі є комедійний жанр з усіма його різновидами та особливостями. Треба зазначити, що режисери сучасних видовищно-розважальних шоу, вистав, концертів вітчизняного сценічного мистецтва у своїй творчій діяльності звертаються до традиційних жанрів комедії та новітніх її гумористичних різновидів» [1, 337].

Варто зауважити, що вітчизняна культурно-мистецька діяльність наповнена різноманітними гумористичними формами, які першочергово мають рекреаційну функцію. Проте значення гумору в контексті сміхової культури під впливом подій проходить певні періоди переосмислення традиційних цінностей, що задовольняє потреби суспільства та має безперечний вплив на вітчизняну культуру. Саме через гумор висвітлюється певний проміжок часу, саме через гумористичне висміювання тих чи інших ситуацій, явищ, подій, процесів виникають нові форми сміхової культури, що значно впливають на формування соціальних та культурних цінностей суспільства.

Зі здобуттям Україною незалежності починається новітній етап формування сміхової культури. У результаті міжнародного культурного співробітництва виникають нові сценічні форми, які швидко набувають популярності в середовищі українців. Однією з таких форм є стендап. Гумористичні твори від першої особи, передусім зорієнтовані на висміювання певних ситуацій, які знайомі публіці та спрямовані викликати сміх у реципієнтів. Тексти таких стендапів вирізняються колоритним українським гумором і комізмом. Усе більшої популярності набувають стендапи на військову тематику. Зокрема, варто звернути увагу на репертуар студії «95 квартал», «Байрактар News». Звичайно, їхні виступи набули телеформату, проте учасники студії активно висміюють противника. В програмах через такі жанри й форми, як стендап, сценки, казки у віршованій формі, пародії розкривається недолугість рашистів та їх керівників.

Досить популярним є жанр пародії, «<...> без якої не відбувається жодне видовищно-розважальне естрадне шоу. Жанровою ознакою пародії на естраді є зображення відомої персони – політика, громадського діяча, артиста, улюбленого героя художнього твору тощо. Завдання пародії полягає в карикатурному перебільшенні обраного персонажа з частковим зображенням зовнішніх ознак пізнання його персони» [2,

111]. Так, наприклад, виникають її різновиди: політична пародія, соціальна пародія, побутова пародія. В основі таких різновидів простежуємо елементи сарказму, сатири, іронії, іноді навіть самоіронії. Тобто відбувається переосмислення буття через призму комічного.

Особливо актуальною в телевізійних розважальних проєктах, ток-шоу, естрадних театрах нині стає політична пародія як карикатурне сатиричне зображення дійсності. «Чи зі сміхом, чи ні, політична сатира перебуває, безперечно, в центрі уваги комунікативних наукових досліджень. Основними об'єктами дослідження є новинна сатира (також Fake News), журнальна сатира та сатиричні формати виключно в інтернеті, а також трансляції на телебаченні. Однією з найпоширеніших та найвідоміших сатиричних політичних форм є політичні карикатури, які традиційно публікують у засобах масової інформації, однак сьогодні такі карикатури поділяють на традиційно політичні карикатури та «інтернетні» і все частіше зустрічаються на сайтах, які не стосуються лише політичних питань» [5]. Сьогодні засоби масової інформації стають репрезентативними чинниками висміювання певних подій через різноманітні форми мистецтва.

Військове вторгнення та посягання росії на територіальну цілісність України активізувало іронічне ставлення народу до сьогоднішніх реалій, що, безперечно, є ідентифікатором українського менталітету. «У соціальних мережах кожна більш-менш помітна політична перипетія стає темою для фотожаб, анекдотів. Це той нестримний народний сміх, який бере початок ще від листа запорозьких козаків турецькому султанові» [4]. Особливим гумором позначені майже всі жанри мистецтва естради: розмовний, вокальний, хореографічний, оригінальний тощо. Доволі популярними в соцмережах стають мему, карикатури, анекдоти, відеоролики, анімаційні персонажі та мультсеріали, інсталяції тощо.

Сучасними платформами для поширення мемів, жартівливих пісень та відеокартинок є тикток, ютуб, інстаграм, твіттер, телеграм та інші затребувані соцмережі, адже сьогодні тільки за допомогою інформаційного фронту можна донести правдиву інформацію до світу. «Одночасно із цим багатомільйонні «інтернет-війська» наповнюють соцмережі гумористичними картинками – мемами. У них висміюється, як українські бойові гуси атакують кремль, а російські солдати крадуть пральні машинки та унітази в українців» [6].

Сьогодні мему – досить поширена художня гумористична форма, яка манерою виконання та змістом подібна до шаржу. Однак шарж вирізняється доброзичливим ставленням, на відміну від мему, в основі якого – сарказм, гостра сатира та висміювання. В мемах чітко прослідковуються життєві переконання, позиції, погляди, настрої суспільства, що становлять національну систему цінностей. У будь-якому мемі закладена конкретна історія, ситуація, подія, що розкривається здебільшого за допомогою гумористичних картинок. Така візуалізація інформації формує особливу виду групу сміхової культури українців у культурно-мистецькому просторі. Вирізняючись особливим гумором, сьогодні мему набули широкої популярності в медіа- та інтернет-просторі.

Мему в сучасних реаліях набувають глобального поширення та певної трансформації. Мемами стають не тільки жартівливі картинки, а й актуальні безглузді вислови, фрази, такі як «Мы своих не бросаем», «Можем повторить» та ін. Мему набувають не тільки візуального, а й вербального способу поширення. Фрази-мему виникають як образно-асоціативне художнє вирішення, що викликає предметне сприйняття та відповідну реакцію суспільства.

Проте варто пам'ятати, що будь-який мем здатен когнітивно впливати на свідомість людей. Негативна інформація, закладена в мемі, стає потужним маніпулятивним інструментом у суспільстві. Тому важливим є правильне розуміння мему, особливо в сучасних воєнних реаліях, коли переважає інтернет-комунікація. Безперечно, ефект комізму, закладений у мемі, емоційно впливає на реципієнта, тому така гумористична репрезентація ідеї повинна бути переконливою та згуртовувати маси для вираження твердої позиції суспільства. «Окрім користі для інформаційної війни, гумор також сприяє об'єднанню людей. Якщо є культурний мем, зрозумілий конкретній спільноті, він її згуртовує. А консолідація – одна з головних умов перемоги українців» [7].

Гумор завжди виникає на протиставленні певних позицій, у неоднозначності сприйняття та розуміння подій і ситуацій. Влучні жарти демонструють уміння людини вдало аналізувати й сприймати життєві реалії та стають своєрідною інформаційною зброєю. Тобто інформаційний простір веде активну боротьбу засобами мистецтва. Вміння вдало жартувати свідчить про мистецький код нації, який зараз вписується в новітню історію нашої

національно-визвольної боротьби за незалежність України. «У гумористичних медіапродуктах нині потрібно більше фактів та аргументів – не голосливих кепкувань, а спонукання через споглядання смішного й нищого замислитися над реаліями і ймовірними наслідками. Якісні медіапродукти, власне сатиричного плану чи базовані на прийомах гумору й сатири, нині дуже перспективні. Їхні необхідні параметри – зануреність у потік життя, вміння бачити абсурдне й негідне, аргументовано й чітко вказувати на нього як громадянам, так і відповідальним за ці реалії на всіх владних рівнях» [4].

В Україні під час війни з РФ вдало висміює окупантів і сфера кінематографу. Анімаційні серіали, відеоролики українських артистів, акторів, діячів шоу-бізнесу, які об'єднані спільною метою інформаційної зброї проти ворога, підіймають бойовий дух українців. Досить вдалими став серіал «Чорнобаївка», у якому за містичних обставин одну за одною українські захисники знищують ворожу техніку.

Тому саме зараз формується один із напрямів сміхової культури крізь призму воєнних подій і випробувань. Так, комедійно-жартівливі елементи танцю, які демонструють на передовій захисники України в часи мимовільного перепочинку, характеризують в іронічно-саркастичній формі народження своєрідних різновидів національної сміхової культури.

Новаційними сучасними видами, які урізноманітнюють різножанровий спектр гумористичних повідомлень, стають також технічні відеозаписи. Українські артисти змінюють звичні концерт-холи на галявини, станції метро, лікарні, госпіталі, музеї, руїни будівель тощо. Такий формат прояву сміхової культури набуває у візуально-жанровому розмаїтті нових реалій світосприйняття.

Проте варто зауважити, що іноді гумористичні форми стають джерелами дезінформації. Безліч фейків, які запускають у міжнародний медіапростір хакери окупанта, можуть дезорієнтувати міжнародну спільноту в підтримці України. Тому потрібно чітко відбирати й аналізувати подачу гумористичних форм, які є інформативними носіями на мистецьких платформах.

На тлі поширення дезінформації українські митці, польська культурна спільнота Art Transparent та асоціація Вірменії Audiovisual Reporters вирішили об'єднатися і створити «міжнародний мистецький проєкт ARTIFAKE. Нестандартні та креативні

інструменти вуличного мистецтва стали на захист інфопростору. 48 митців узяли участь в онлайн-резиденції, де за допомогою експертів відкривали для себе проблему фейків та методів боротьби з ними. Креатори набули нових знань, збагативши власне художнє світосприйняття. Після цього вони запропонували ескізи артоб'єктів, які за допомогою візуального мистецтва розкриють тему дезінформації» [8]. Так національне мистецтво в боротьбі з окупантом виходить на міжнародний простір.

Наукова новизна статті полягає в дослідженні новітніх форм сміхової культури як інформативних носіїв, у послідовній структуризації характерних й істотних ознак різновидів сміхової культури, виявленні їх впливу на реципієнта через інформаційний простір.

Висновки. Звичайно, неможливо в повному обсязі проаналізувати всі гумористичні сатиричні форми, жанри, які сьогодні популярні в інформаційному просторі. Кожна форма та жанр потребують індивідуального наукового аналізу, оскільки мають свою, притаманну тільки цій формі та жанру специфіку втілення актуальної тематики, спосіб подачі, стиль, власні закони практичної реалізації.

Варто зазначити, що агресивне вторгнення РФ в Україну підкреслило вагомість сміхової культури українців, яка виявляється через сатиру, сарказм, іронію та гумор. Це своєрідна зброя проти окупанта, яка має величезну візуальну інформативну силу. Необхідним є правильне розуміння гумористичних форм, адже вони здатні викликати як позитивні емоції, так і негативно впливати на маси та стати інструментом маніпуляцій у суспільстві загалом. Нині відбуваються певні метаморфози, коли народний і політичний гумор трансформується та набуває військового спрямування. «Гумор та сатира були і є перевіреними засобами в боротьбі будь-якого народу за свою незалежність, самоідентифікацію, справедливість та суспільну мораль. Головне, щоб вони належали своєму народу, а не чужому, котрий буде їх використовувати для приниження свого конкурента. Гумор та сатира можуть бути як суто народними, так і літературними, публіцистичними та сценічними. У наш час завдяки інтернету й телебаченню гумор і сатира перекочували на сцену, де з політичних позицій беруть участь у політичних розбірках, здійснюючи свій

потужний інформаційно-психологічний вплив на мільйони глядачів» [3, 46]. Споконвічне почуття гумору української нації в будь-яких історичних періодах завжди допомагає підіймати бойовий дух та вселяти впевненість у перемозі.

Саме зараз життєві реалії диктують мистецьким інституціям розвиток нових форм національної сміхової культури, нових концептуальних рішень її різновидів, основою яких є невичерпний гумор українців, що є культурним щитом, тим форматом спілкування, який має могутній вплив на свідомість суспільства, завжди гостро й креативно реагує на виклики сьогодення та зумовлює особливе світосприйняття крізь призму сміхової культури.

Література

1. Донченко Н. П. Комедійно-розважальні форми сучасної української естради: концептуальні новації та професійні компетенції. *Культура і мистецтво в сучасній Україні*: монографія. Київ: Нац. ун-т культури і мистецтв, 2020. С. 337.
2. Донченко Н. П., Мойсеєнко В. О. Сучасні видовишно-розважальні шоу на естраді: діапазон жанрів та особливості режисури. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. Київ: Міленіум, 2017. № 1. С. 109–113.
3. Коваль З. Гумор та сатира як механізми стійкого інформаційно-психологічного впливу. *Актуальні проблеми державного управління*. 2020. Т. 1. № 81. С. 45–49.
4. Крайнікова Т. Образно чи образливо? Про гумор у ЗМІ. URL: <https://ms.detector.media/poglyad/post/15967/2016-02-03-obrazno-chy-obrazlyvo-pro-gumor-u-zmi/> (дата звернення: 18.09.2022.).
5. Müller M. G., Özcan E., Seizov O. Dangerous depictions: A visual case study of contemporary cartoon controversies. *Popular Communication. The International Journal of Media and Culture*. 2009. Vol. 7. Pp. 28–39. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15405700802598361> (дата звернення: 16.09.2022.).
6. Черниш О. Гумор проти ракет. Як Україна жартує під час війни. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61473573> (дата звернення: 15.09.2022.).
7. Гумор під час війни – це доречно? Тоді який? URL: <https://nashkiev.ua/culture/gumor-pid-chas-viini-tse-dorechno-todi-yakii> (дата звернення: 19.09.2022.).
8. Вуличне мистецтво проти дезінформації. *Артифейк*. URL: <https://internews.ua/project/artifake> (дата звернення: 18.09.2022.).

References

1. Donchenko, N. (2020). Comedy and entertainment forms of modern Ukrainian pop: conceptual innovations and professional competences. Culture and art in modern Ukraine: monograph. Kyiv: Kyiv. national University of Culture and Arts [in Ukrainian].
2. Donchenko, N., Moiseienko, V. (2017). Modern entertainment shows on stage: the range of genres and peculiarities of direction. Bulletin of the National Academy of Managers of Culture and Arts, (1), 109–113 [in Ukrainian].
3. Koval, Z. (2020). Humor and satire as mechanisms of persistent informational and psychological influence. Actual problems of public administration, 81 (1), 45–49 [in Ukrainian].
4. Kraynikova, T. Figurative or offensive? About humor in mass media. Retrieved from: <https://ms.detector.media/poglyad/post/15967/2016-02-03-obrazno-chy-obrazlyvo-pro-gumor-u-zmi/> [in Ukrainian].
5. Müller, M. G., Özcan, E., Seizov, O. (2009). Dangerous depictions: A visual case study of contemporary cartoon controversies. Popular Communication, The International Journal of Media and Culture, (7), 28–39. Retrieved from: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15405700802598361> [in English].
6. Chernysh, O. Humor against rockets. How Ukraine jokes during the war. Retrieved from: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61473573> [in Ukrainian].
7. Is humor during war appropriate? Then which one? Retrieved from: <https://nashkiev.ua/culture/gumor-pid-chas-viini-tse-dorechno-todi-yakii> [in Ukrainian].
8. Street art against misinformation. Artifake. Retrieved from: <https://internews.ua/project/artifake> [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 07.10.2022
Отримано після доопрацювання 09.11.2022
Прийнято до друку 16.11.2022*